

**Nekrolozi prof. dr. sc.
Dimitriju Sergejevu**

Goran Batina

Dana 25. 11. 2020. u Zagrebu umro je Dimitrije Sergejev, „hrvatski sociolog (Zagreb, 8. XI. 1930). Diplomirao (1955) i doktorirao (1969) na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1961. do umirovljenja 1990. zaposlen na istom fakultetu, od 1978. u zvanju izvanrednoga, a od 1983. redovitoga profesora. Posebice se bavio teorijom alijenacije, a objavljivao je i radove iz povijesti sociologije i socijalne antropologije.“ (Hrvatska enciklopedija). „Tijekom rada na Filozofskom fakultetu, predavao je Povijesni uvod u sociologiju i Socijalnu antropologiju – na toj je dužnosti zamijenio profesoricu Veru St. Erlich. Neko vrijeme je predavao Sociologiju odgoja i obrazovanja.“ (Zbornik 2007).

Profesor Sergejev bio je jedan od tri prva asistenta na novoosnovanom Odsjeku za sociologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (1963) kojeg je utemeljitelj Rudi Supek, zajedno sa Veljkom Cvjetičaninom i Josipom Obradovićem, te izvanrednim profesorom Ivanom Kuvačićem. (Krbec/Lažnjak 2008).

U svojim djelima, profesor Sergejev, zalagao se za višedisciplinarni pristup proučavanju društvenih ideja, fenomena i procesa, utemeljen na, prije svih, sociologiji, a zatim na socijalnoj filozofiji, socijalnoj antropologiji, socijalnoj psihologiji, psihologiji, povijesti društvenih ideja i etnologiji u nastojanju cjelovitog sagledavanja i razumijevanja predmeta istraživanja na njegovim pojedinačnim, lokalnim, nacionalnim i globalnim razinama.

Okosnicu njegovih znanstvenih preokupacija činilo je teorijsko istraživanje i danas aktualne ideje i fenomena *alijenacije*, te uz nju usko vezani problemi, od kojih su najvažniji proces adaptacije na društvene sile (*dez*)*integracije* i svrhovita institucionalna *prilagodba visokog obrazovanja* civilizacijskim, kulturnim i društvenim promjenama.

Temeljnu ideju alijenacije razradio je u svojoj doktorskoj disertaciji, a potom u knjizi *Otuđeni čovjek* (Sergejev 1974, 1985). Iscrpnim pregledom razvojne crte teorijskih razmatranja problema otuđenja, a zatim i njezinom znanstvenom analizom, Sergejev, između ostalog, donosi zaključak kako alijenaciju i jednu od njezinih manifestacija *izolaciju* treba vrednovati ne samo pozitivnim ili negativnim aspektima, nego ju je potrebno sagledavati i u ukupnosti historijskih i društvenih uvjeta njezinog nastanka i konkretnih posljedica na pojedinačne, institucionalne i društvene aktere. Drugim riječima, nije dovoljno problem alijenacije označiti isključivo kao koristan ili nekoristan, normalan ili devijantan, nego je potrebno idejno, teorijski-konceptualno i empirijski otkriti i razumjeti sve aspekte, dimenzije i mogućnosti te društvene pojave. Dakle, „alijenacija se mora sagledati „i kao pozitivno-negativna pojava i kao individualno društveno-historijski fenomen. Tek bi to ispitivanje moglo sagledati alijenaciju kao 'totalnu činjenicu'“ (Sergejev 1974: 169). Autor (Sergejev op.) ima optimističku viziju budućnosti i smatra da „su velike mogućnosti društvenih asocijacija u suvremenom društvu istovremeno i mogućnosti i zadaci“ (Sergejev 1974: 172). Individua treba da bude podloga za novo društvo. Proces preobrazbe „egoističnog čovjeka 'građanskog društva' u društvenog čovjeka budućnosti“ već je na djelu, ali ne ide istim tempom kao promjene na objektivnom planu. Otuda postoji i mogućnost mračnih perspektiva.“ (Cifrić 1975: 129).

Alijenacija koju Sergejev ističe kao glavnu ideju „nove civilizacije“, pod utjecajem je procesa (društvene sile) (*dez*)*integracije* i ona je neminovna jer je „imanentna civilizaciji“. Zanimale su ga njezine društvene pretpostavke i njihov utjecaj ne samo na pojedinca, nego i na lokalne zajednice i suvremene nacije. Historijski-razvojno gledano, *dezintegracija* tradicionalnog društva pretpostavlja *integraciju* zamjenskog modernog društva, a *dezintegracijski procesi*

modernog društva, sadrže potencijal integracije nekih njegovih drugih oblika i vrsta. Izolacija, kao jedan od izraza alijenacije, je i „tegoba i mogućnost i zadatak i okvir u kome nastaje i može nastati novi, odgovorni društveni pojedinac.“ (Sergejev 1986). Alijenaciju Sergejev ispravno tumači kao s jedne strane, polje nesigurnosti usamljenog pojedinca, a s druge strane, u njoj ujedno pronalazi mogućnost pojedinčeve slobode i odgovornosti, pa i dužnosti za stvaralačko djelovanje, kako prema sebi samome, tako i (svjesno ili nesvjesno) prema društvu. Kao što je Simmel proučavao „zajednicu i otuđenje kao dva pola čovjekovog vječnog identiteta“ (Nisbeth 2007: 352), tako je i Sergejev proučavao i razumijevao preplitanje procesa integracija i stanja alijenacije u mnoštvu njezinih teorijskih interpretacija i manifestacijskih oblika i varijacija, nikada ne gubeći iz vida smisao humanističkog nastojanja prilagodbe i prožimanja pojedinca i društva, ali i tehnologije, podjele rada, kulture i prirode kroz povijesne i civilizacijske mijene, koje Sergejev razumijeva kao napredak.

U svojoj knjizi *Za novi univerzitet* (Sergejev 1977), Sergejev ukazuje na važnost „subjektivnih snaga“, kao važne poluge napretka, izraženih kroz „odgojno-obrazovne institucije, znanstvene i filozofske kritike i umjetničke vizije novog života kao adekvatnog odgovora na prilagodbu čovječanstva brzim znanstveno-tehnološkim i gospodarskim promjenama.“ Smatrao je da „bez brze promjene pojedinca nema nove civilizacije“, a u pojedincu (ne samo u društvenim strukturama) je „usidreno uporište neadekvatnog ljudskog života“, pa zaključuje da „tek kao cjelovita vizija ljudske stvarnosti, teorija alijenacije može biti ključna ideja našeg doba.“ Smisao i glavni zadatak „subjektivnih snaga“, dakle i sveučilišta, odnosno njegove reforme, jest podupiranje nastojanja „da ono proživljavanje koje je već začeto u pojedincu, još jače probudi, usmjeri i produhovi“ (Sergejev 1986), s ciljem jačanja integracijskih veza i stvaranja pojedinca prilagođenog novoj civilizaciji, na način da je

on ujedno i stvaralački subjekt te civilizacije. Sveučilišno obrazovanje je, po Sergejevu oslonjenom na Whiteheada, „idealno kad potiče interes kao temelj slobode, stvaralaštva i samodiscipline studenata. Potičući interes obrazovanje pomiruje opreku discipline i slobode.“ (Sergejev 1977: 13).

Sergejev je kao profesor i pedagog nastojao primijeniti ove ideale u nastavi predmeta na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu: Povijesni uvod u sociologiju, Socijalna antropologija i povremeno Sociologija odgoja i obrazovanja. Strpljivo i nenametljivo objašnjavao je društveno-povijesne i filozofsko-znanstvene izvore i uvire velikih društvenih ideja. Zналаčki je upoznao studente sa klasičnom i suvremenom literaturom i glavnim teorijskim pravcima i pristupima određenog predmetnog područja. Ukazivao je na širinu disciplinarnih pristupa i teorija vezanih uz povijesni razvoj općih ideja o društvu i njihovih teorijskih interpretacija i koncepata poput alijenacije, i drugih društvenih pojava i procesa, poput npr. (dez)integracije pojedinca, društva ili obrazovanja, nikada ne ispuštajući iz vida njihov historijski i opće-društveni kontekst kao i višesmjernost odnosa pojedinac-društvo-kultura-tehnologija-priroda. Važnu ulogu u zblizavanju studenata sa predmetom, odigrali su seminari i to ne samo kao mjesta poticanja njihovog aktivnog sudjelovanja u procesu nastave, nego i mjesta zanimljivih diskusija, svojevrsne škole praktičnog razvijanja teorijskog načina razmišljanja i komuniciranja, upravo po Whiteheadovom principu „stjecanje znanja zahtijeva disciplinu, stjecanje mudrosti zahtijeva slobodu i stvaralaštvo.“ (Sergejev 1977: 13). Od mudrosti socijalne filozofije *lukavstva uma* i *saga svjetske povijesti* (Hegel), preko optimizma ekonomije *nevidljive ruke* (Smith) i egzotičnih ekskursa socijalne antropologije u *spol i temperament u tri primitivna društva* (Mead), na *Trobrijandske otoke* (Malinowski), zatim u *vruće selo na Madagaskaru* (Fiedler) itd, do duhovnog uživanja u „planinarske izlete na zelene livade“ i imaginiranje

metafore „cvijeta na zgarištu“ kao npr. neuništive vitalnosti pojedinačnog u neprijateljskom okruženju, Sergejev je svojim predavanjima (socijalna antropologija) otvarao mnogobrojne, kako je govorio „zanimljive“ teme i teorijske diskusije, tako da je svaki student mogao po vlastitom afinitetu dublje istraživati područje vlastite znatiželje.

Uspijevao je, dakle, njemu svojstvenom nenametljivom blagošću i odmjerenošću, smirenošću i tolerancijom potaknuti interes studenata za predmetno područje prije nego prisilnom rigoroznošću. Takav, nazovimo ga kreativni pristup, omogućio je studentima koji su bili otvoreni prema novim spoznajama, približavanje predmetu spoznavanja, nerijetko na način da je kod njih poticao znatiželju i motivaciju za učenjem iznutra, iako je zapravo bio potaknut izvana.

Kao urednik sreo sam profesora Sergejeva u njegovoj poznijoj životnoj dobi, kada smo surađivali na objavi zbornika *Hrvatska i Europa: Korijeni integracija*, koju je priredio. Bio je čovjek „starog kova“. Donio je tekstove natipkane na pisačem stroju, nemajući posebnog uvida u informatičko-tehničke zahtjeve za rad na objavi knjige. Međutim, to je ionako bilo samo tehničko pitanje. Važnije je spomenuti da je kao priređivač Zbornika iskazao snažnu motiviranost i uvjerenje da okupljeni tekstovi, nastali znatno ranije od objave knjige nisu zastarjeli, te da zaslužuju biti ukoričeni. Svojim priložima tim interdisciplinarnim tekstovima dao je dodatni smisao, razumijevajući ih kao objašnjenja različitih dimenzija osnovnog koncepta korijena integracije Hrvatske i Europe. (Zbornik 2007).

Pri angažmanu na Zborniku, sjećam se, da sam prilikom nekog neobvezujućeg razgovora o sociološkim tradicijama, sasvim dobronamjerno, bez ikakve ideološke opterećenosti spomenuo, ulogu katoličke sociologije u Hrvatskoj u kontekstu širenja svijesti o društvenoj potrebi i važnosti sociologije. Čim sam izrekao

svoje opažanje, profesor Sergejev je, na moje nemalo iznenađenje, reagirao još jačim iznenađenjem i odlučnim odbijanjem mogućnosti ne samo dovođenja u istu ravan, nego i raspravljanje o eventualnim doprinosima katoličke sociologije „znanstvenoj“ sociologiji, odnosno ukupnoj sociološkoj tradiciji. Jedna tradicija, čija metoda počiva na vjeri u ljudski razum, sumnju, eksperiment, provjeru hipoteza, zaključivanje temeljem vjerojatnosti..., i druga koja počiva na vjeri u Božju riječ kao dogmu i zakon, za njega su bile neusporedive. Sergejev je s obzirom na generacijsku pripadnost i osobno životno iskustvo, očito svjedočio stvarnim idejnim i ideološkim sukobima između tih tradicija mišljenja, i nesumnjivo i čvrsto, unatoč njemu omiljenim tolerantnim probabilističkim zaključivanjima, u jednom zapravo nevažnom razgovoru, pokazao svojim stavom da pripada onom tipu društvenih znanstvenika i intelektualaca koji razumiju i tumače ljudsko društvo i njegove pojedince kao stvaralačke povijesne subjekte, a ne kao unaprijed zadane pojedince i njihova društva, po njima otuđenom (izvanzemaljskom) autoritetu. U tom ključu pokušao sam razjasniti zašto u njegovoj viziji znanosti i njezinoj ulozi u društvu, nema mjesta za katoličku sociologiju. U svemu tolerantan, širokih pogleda i uvida u povijest društvenih ideja profesor Sergejev, u ovome slučaju ostao je nepopustljiv.

Višedisciplinarni, holistički, povijesno-komparativni pristup, temeljna idejna pitanja društva (alijenacija, (dez)integracija, obrazovanje), teorijski i pedagoški rad na spoznavanju i primjeni tih znanstvenih spoznaja, izdvojili smo kao glavna obilježja i doprinos njegove osobne, intelektualne i profesionalno-znanstvene ostavštine i danas aktualne.

Knjige

1. (1974; 1986) *Otuđeni čovjek. Teorija alijenacije u tradiciji i suvremenoj misli*. Zagreb: Školska knjiga.
2. (1977) *Za novi univerzitet*. Beograd : Beogradski izdavačko-grafički zavod.

Poglavlja u knjizi

1. (1986) Razlozi ljudske integracije u kompleksne društvene strukture, rasprava u knjizi: *Suvremeno društvo i sociologija*. Zagreb: Globus.
2. (1989) *Ekološke dileme*. Zbornik (prir. Cifrić, I). Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.
3. (2000) *Znanost i društvene promjene*. Zbornik (ur. Cifrić, I)
4. (2007) Teorijske pretpostavke i karakteristični društveni procesi. *Hrvatska i Europa: Korijeni integracija*. Zbornik (ur. Sergejev, D.). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
5. (2007) Srednjovjekovna komuna ishodište tehničke civilizacije. *Hrvatska i Europa: Korijeni integracija*. Zbornik (ur. Sergejev, D.). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
6. (2007) Nekoliko pitanja značajnih za istraživanje pojave integracije u historiji. *Hrvatska i Europa: Korijeni integracija*. Zbornik (ur. Sergejev, D.). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
7. (2007) Antropološko tumačenje razvoja i globalizacije ljudskog života. *Hrvatska i Europa: Korijeni integracija*. Zbornik (ur. Sergejev, D.). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
8. (2007) Prilog za cjelovitu literaturu o problemu integracije i dezintegracije u historiji. *Hrvatska i Europa: Korijeni integracija*. Zbornik (ur. Sergejev, D.). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

9. (2007) Pogovor. *Hrvatska i Europa: Korijeni integracija*. Zbornik (ur. Sergejev, D.). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Članci

1. (1969) Masovna kultura – manifestacija i dilema. *Naše teme* 13(1969), 8; Zagreb: Centar CK SKH za idejno-teorijski rad „Vladimir Bakarić“.
2. (1971) Suvremeno shvaćanje alijenacije. *Revija za sociologiju*, Vol. 1 No. 1, 1971. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.
3. (1974) Kritika ekstremnih shvaćanja u teoriji alijenacije. *Revija za sociologiju*, Vol. 4 No. 4, 1974. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.
4. (1976) Naše potrebe i naši zadaci. *Revija za sociologiju*, Vol. 6 No. 1, 1976. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.
5. (1989) Čovjek u procjepu svojih želja. *Revija za sociologiju*, Vol. 20 No. 3–4, 1989. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.
6. (1990) Smisao države i njena uloga u industrijskom i ekološkom razvoju. *Revija za sociologiju*, Vol. 21 No. 1, 1990. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.
7. (1991) Kojim putem u visokorazvijeno društvo? *Revija za sociologiju*, Vol. 22 No. 1–2, 1991. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.

Ostalo

(razni prikazi knjiga)

Literatura

- Cifrić, I. (1975) Recenzija: Dimitrije Sergejev: Otuđeni čovjek. Teorija alijencije u tradiciji i suvremenoj misli. *Revija za sociologiju*, vol. 5 No. 1–2. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske. URL: <https://hrcak.srce.hr/156402>
- Krbec, D i Lažnjak, J. (2008) Programska diverzifikacija sociologije kao akademske discipline i status posebne sociologije. *Hrvatska sociologija: razvoj i perspektive*. (ur. Krbec, D.). Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.
- Nisbet, A. Robert (2007) *Sociološka tradicija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Sergejev, D. (1986) *Otuđeni čovjek. Teorija alijencije u tradiciji i suvremenoj misli*. Zagreb: Školska knjiga.
- Sergejev D. (1977) *Za novi univerzitet*. Beograd : Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Sergejev, Dimitrije. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 4. 1. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.asp?ID=55477>>.
- Zbornik (2007) *Hrvatska i Europa: Korijeni integracija*. Ur. Sergejev, D. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk i Hrvatsko sociološko društvo.

Ognjen Čaldarović: Prof. dr. sc. Dimitrije Sergejev – prilozi za sjećanje

Nedavno nas je napustio prof. dr. sc. Dimitrije Sergejev, dugogodišnji nastavnik Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu u mirovini. Bio je izuzetno samozatajan, gotovo neprimjetan i nenametljiv. Kao njegov student tijekom studija pohađao sam i njegova predavanja na nekoliko kolegija. Sjećanje na njega iz perspektive studentske učionice vraća ma uvijek na njegovo inzistiranje „da trebamo stalno voditi ekscerpte“ iz pročitane literature koje ćemo vremenski nadopunjavati i koje će nam služiti cijeli život.

Na prvi pogled je djelovao nezainteresirano, samozatajno kao da je teško mogao sakriti osobnu zainteresiranost za studentsko izlaganje ili odgovore na ispitu. Moram priznati da sam se uvijek iznenadio kad sam u indeksu vidio koju sam ocjenu zaslužio – moja su očekivanja bila mnogo viša od zasluženog rezultata. Kad sam bio primljen na Odsjek za sociologiju kao asistent, D. Sergejev je bio pročelnik odsjeka. Susreo sam ga na hodniku i obratio mu se s dostojnom ozbiljnošću s „vi, profesore“. On me uzeo pod ruku i odveo u svoju sobu rekavši „znaš Ognjen, mi ti se svi ovdje tituliramo s „ti“ pa i ti nastavi s tim stilom“. Bio sam iznenađen, no vrlo brzo sam se prilagodio navedenom pravilu. Ta prilagodba na izostanak „ozbiljnosti“ i formalizma posebno je lako išla u kontaktima sa Dimitrijem koji nije imao ništa protiv da ga neki, posebno prof. Ivan Cifrić zovu „zeko“.

Prof. D. Sergejev je godinama vodio projekt koji je problematizirao fenomen zajednica, njihovo ustanovljavanje, raspad i transformacije. Zajedno s kolegama povjesničarima organizirao je povremene sastanke istraživača i tiskanje adekvatnih publikacija. Ljudsku je zajednicu proučavao kao dinamičnu kategoriju koja je oscilirala između multikulturalizma i zatvorenosti, izolacije. Za-

interesirani čitatelj će svakako naći korisne rezultate istraživanja koja su bila rezultat realizacije projekta (vidi (2007.), u: Hrvatska i Europa – korijeni integracija, ur. D. Sergejev, Zagreb: Jesenski & Turk). Osim socijalne antropologije i povijesti sociologije, prof. Sergejev je proučavao fenomene koje svrstavamo u sociologiju obrazovanja (vidi knjigu „Za novi univerzitet“, npr.) kao i neke filozofske dimenzije sociologije.

Posljednje godine svog boravka na Odsjeku za sociologiju, prof. Sergejev je bivao još povučeniji o čemu svjedoči i njegovo inzistiranje da radni odnos prekine onda kad ispuni minimalne uvjete za odlazak u mirovinu. Uzalud smo mu svi govorili da nema nikakve potrebe „da se žuri“, no ostao je uporan i s napunjenih 60. godina života otišao u mirovinu.